

**Sto rokov vyučovania
francúzskeho jazyka na univerzite
Zakladatelia a prví učitelia
*Počiatky romanistiky na Slovensku***

JANA TRUHLÁŘOVÁ
(Bratislava)

**ONE HUNDRED YEARS OF FRENCH LANGUAGE
TEACHING AT UNIVERSITY.
FOUNDERS AND FIRST TEACHERS.**

THE BEGINNINGS OF ROMANCE STUDIES IN SLOVAKIA

French language teaching at university is celebrating its centenary in Slovakia. The Romance Seminary (now the Department of Romance Studies) in the Faculty of Arts at Comenius University in Bratislava was set up in March 1923 as one of the first language departments in Slovakia, shortly after the founding of the Seminary of Slavonic Studies, and French has been taught there without interruption to the present day. The creation of the Seminary also had a major cultural impact: Slovakia, which was part of inter-war Czechoslovakia, joined the French-speaking countries of Central and Eastern Europe in the 1920s, where linguistic, but above all cultural and diplomatic relations with France played an essential role.

The article examines the place of the Comenius University and the Roman Seminary in these cultural relations and traces the formation of the foundations of university teaching of French. Alongside professors from Czech universities, it was the French lecturer and later professor Léon Chollet who made a substantial contribution to laying the

foundations for the teaching of French at university. He worked at the Seminary from its foundation until 1950, when he was forced to leave Czechoslovakia for political reasons. His contribution and teaching methods played an important role and resonate to this day, although they have not yet received sufficient attention. In the post-war period, Anton Vantuch and Jozef Felix contributed above all to the development of the teaching of French literature, language, and culture at the Seminary. These two personalities can be regarded as the founders of modern French studies in Slovakia, although their political fate was just as complicated. Based mainly on archive documents and unpublished correspondence, the article focuses on these founding figures and their cultural activities and reconstructs the main stages in the development of French studies at Comenius University between 1923 and 1974.

KEYWORDS: French studies in Slovakia, inter-war period, post-war period, Francophonie, cultural and diplomatic importance, teaching methods, Léon Chollet, Anton Vantuch, Jozef Felix

KLÚČOVÉ SLOVÁ: romanistika na Slovensku, medzivojnové obdobie, povojnové obdobie, frankofónia, kultúrny a diplomatický význam, metódy výučby, Léon Chollet, Anton Vantuch, Jozef Felix

ÚVOD

V marci 2023 oslávilo univerzitné vyučovanie francúzskeho jazyka svoju storočnicu. V Moyzesovej sieni Filozofickej fakulty Univerzity Komenského sa 22. marca konalo slávnostné podujatie pod záštitou Filozofickej fakulty, Francúzskeho veľvyslanectva a Švajčiarskeho veľvyslanectva na Slovensku. Organizátorkami boli pedagogičky francúzskej sekcie Katedry romanistiky na FIFUK. Podujatie bolo mimoriadne úspešné, sála s kapacitou dvesto miest bola zaplnená takmer do posledného miesta, pozvaní boli bývalí absolventi štúdia francúzskeho jazyka aj významné osobnosti univerzitného a spoločenského života, podujatia sa zúčastnili veľvyslanci piatich krajín, Francúzska, Švajčiarska, Belgicka, Rumunska a slovenský veľvyslanec v Paríži, významní prekladatelia, vysokoškolskí pedagógovia, kultúrni a diplomatickí pracovníci, slovom všetci tí, pre ktorých sú hlavnými

pracovnými nástrojmi francúzsky jazyk, kultúra a literatúra. V prvej časti programu predniesli slávnostné príhovory prorektor univerzity Komenského, dekan Filozofickej fakulty a veľvyslanci Francúzska, Švajčiarska a Slovenska vo Francúzsku, po nich pedagogičky francúzskej sekcie Katedry romanistiky v krátkych príspevkoch porozprávali o dejinách a súčasnosti vyučovania francúzskeho jazyka, literatúry, prekladu aj tlmočenia. Po prestávke program pokračoval v podobe dvoch okrúhlych stolov, v ktorých diskutovali predstavitelia francúzskeho inštitútu, súčasní aj bývalí slovenskí diplomati, pedagógovia a vedci. Mimoriadne úspešné podujatie sa ukončilo slávnostnou recepciou a mnohými pozitívnymi ohlasmi, ktoré sú povzbudením do našej ďalšej práce.

Podujatie k storočnici vysokoškolského vyučovania francúzštiny poukázalo na dlhodobý význam tohto jazyka v slovenskom prostredí, na potrebu venovať sa jeho kultúre, literatúre a prekladom aj v súčasnosti, ale aj na riziká možného zužovania jazykových znalostí len na ich účelové používanie a v neposlednom rade na dôležitosť diverzity jazykov, ktoré sa v danej krajine rozvíjajú.

Pri tejto príležitosti, v roku storočnice, si zároveň pripomíname, že francúzsky jazyk a jeho kultúrny odkaz bol u nás dôležitý už veľmi dávno a v podstate sa spolupodieľal na budovaní základov univerziténeho vyučovania na Slovensku.

V tomto článku sa aspoň stručne pozrieme na počiatky slovenského univerzitného vyučovania francúzskeho jazyka a kultúry a na prvé osobnosti, ktoré prispeli k tomu, že má v našom kultúrnom povedomí také podstatné zastúpenie.

1. VZNIK A VÝVOJ KATEDRY ROMÁNSKÝCH JAZYKOV V ROKOCH 1923 – 1948. KULTÚRNY A DIPLOMATICKÝ VÝZNAM

Katedra romanistiky, pôvodne nazývaná Románsky seminár, bola oficiálne založená na jar 1923, ale výučba sa začala už v zimnom semestri 1922, len rok po vzniku Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, založenej 24. októbra 1921. Francúzština bola prvým jazykom, ktorý sa tu vyučoval (spolu s rumunčinou vo forme lektorátu)

a bez prerušenia sa tu vyučuje dodnes, pričom celkovo ju absolvovalo približne 1000 – 1500 študentov¹. Ostatné románske jazyky sa sporadicky objavovali aj v medzivojnovom období, systematicky sa však začali vyučovať až po druhej svetovej vojne: taliančina a španielčina od roku 1954 a portugalčina od roku 1981.

Po slovanskom seminári, ktorý bol na Filozofickej fakulte založený v roku 1921, je tak Románsky seminár² jednou z najstarších jazykových katedier na Slovensku a dlho bol jediným miestom univerzitného vyučovania francúzskeho jazyka a kultúry. Hoci sa vyučovanie francúzštiny neskôr rozšírilo aj na iné akademické pracoviská (prvou bola v roku 1940 Vysoká škola obchodná, dnešná Ekonomická univerzita), Románsky seminár zostal až do 60. rokov 20. storočia prakticky jediným miestom, ktoré plnilo aj toto kultúrne poslanie³.

Vznikom Seminára sa na Slovensku začali rýchlo systematizovať znalosti francúzskeho jazyka a kultúry, ktoré sa dovtedy sústreďovali len v strednom školstve či v súkromnom prostredí. Ojedinelými absolventmi univerzitného štúdia francúzštiny boli napríklad len spisovateľ a diplomat Juraj Slávik Neresnický, budúca prekladateľka Helena Turcerová-Devečková a niektorí iní, ktorí ešte v čase Rakúsko-Uhorska študovali na francúzskych univerzitách, najmä na Sorbonne. Nepochybne významné bolo v tomto smere aj pôsobenie diplomata, frankofila a jedného z tvorcov myšlienky spoločného štátu

¹ Kvôli chýbajúcim záznamom v Archívoch Filozofickej fakulty a Univerzity Komenského v niektorých rokoch (obdobie druhej svetovej vojny, povojnové roky) nie je možné určiť presný počet absolventov.

² Románsky seminár, dnešná Katedra romanistiky, v priebehu svojej histórie niekoľkokrát zmenil meno: v roku 1924 sa premenoval na Seminár pre románsku filológiu, v roku 1938 na Seminár románskej filológie, v 60. rokoch 20. storočia dostal názov Katedra románskej filológie, v 70. a 80. rokoch sa zlúčil s klasickými jazykmi a pribral aj arabčinu pod názvom Katedra románskej, klasickej a semitskej filológie, od 90. rokov 20. storočia má dnešný názov a vyučuje sa na ňom päť románskych jazykov: francúzština, španielčina, taliančina, portugalčina a rumunčina.

³ V 60. rokoch 20. storočia postupne vznikali ďalšie slovenské univerzity katedrami francúzštiny – Nitra, Prešov, kde väčšinu prednášajúcich tvorili absolventi bratislavskej fakulty; najväčší rozmach však nastal až po roku 1989, keď vzniklo niekoľko nových katedier na univerzitách v Banskej Bystrici, Košiciach, v Trnave, na Pedagogickej fakulte a na Fakulte manažmentu Univerzity Komenského.

Čechov a Slovákov po skončení prvej svetovej vojny Milana Rastislava Štefánika. Románsky seminár zároveň plnil aj kultúrne poslanie: Slovensko ako súčasť novovzniknutého Československa sa od začiatku 20. rokov 20. storočia zaradilo medzi frankofónne krajiny strednej a východnej Európy, akými boli Poľsko, Rumunsko a iné, pre ktoré boli jazykové, ale najmä kultúrne a diplomatické vzťahy s Francúzskom dôležité.

Románsky seminár teda od začiatku zohrával dôležitú úlohu nielen v získavaní jazykových a literárnych vedomostí študentov, ale aj vo francúzsko-slovenských kultúrnych vzťahoch, keďže jeho založenie bolo súčasťou kultúrnej politiky prvej Československej republiky (1918-1938), ktorá rozvíjala významné diplomatické a kultúrne vzťahy s Francúzskom. V rámci nich sa po prvý raz v dejinách uzatvárali aj samostatné slovensko-francúzske diplomatické vzťahy (najmä vďaka kontaktom M. R. Štefánika, neskôr Štefana Osuského, Milana Hodžu a iných). V roku 1920 vzniklo v Bratislave prvé zastúpenie Francúzskej republiky na Slovensku v podobe konzulátu (BRTKO, 2012: 178) a práve jeho fungovanie nepochybne urýchlilo potrebu založenia vysokoškolskej inštitúcie, kde by sa vzdelávali budúci slovenskí znalci francúzskeho jazyka a kultúry, učitelia, prekladatelia, diplomati. Románsky seminár sa od začiatku svojej existencie stal aj súčasťou medziuniverzitných dohôd, ktoré Československá republika uzatvorila s Francúzskou republikou na úrovni ministerstiev školstva už v roku 1919: za českú stranu sa na nich podieľali František Drtina a Ferdinand Spíšek, ktorí v roku 1919 odišli v rámci československej delegácie študovať francúzsky školský systém a rozvíjať kultúrne a akademické kontakty (BRTKO, 2012: 177-179). Na francúzskej strane sa o vznik medzivládnych a medziuniverzitných dohôd medzi Československom a Francúzskom zaslúžili najmä historik a obdivovateľ Československa Ernest Denis (1849 – 1921), zakladateľ Ústavu slovanských štúdií (Institut d'études slaves, 1919) v Paríži a historik Louis Eisenman (1869 – 1937), profesor na Sorbonne a odborník na dejiny strednej Európy (MARÈS, 2015: 190-191 ; FERENČUHOVÁ, 1995: 98-99).

Počas celého medzivojnového obdobia (1920 – 1939) mohli českí a slovenskí študenti využívať univerzitné štipendiá francúzskej vlády, ktorých sa každoročne udeľovalo 20 až 25, z toho asi desať pre Slovensko (BRTKO, 2012: 180), a stráviť jeden alebo dva roky na

francúzskych univerzitách, väčšinou na Sorbonne. Medzi slovenskými absolventmi týchto pobytov boli mnohí budúci vedci, prekladatelia, spisovatelia a umelci, napríklad budúci zakladateľ romanistiky Jozef Felix, prekladateľ Andrej Kostolný, historik Daniel Rapant, spisovateľa a kritici Emil Boleslav Lukáč, Štefan Krčméry, Valentín Beniak, Ján Smrek, Dominik Tatarka, ktorý o svojom pobyte v Paríži napísal román *Prútené kreslá* (1963) či Ivan Horváth, ktorý v roku 1947 vydal knihu o francúzskom *savoir-vivre* *Návrat do Paríža*⁴, a mnohí ďalší, ktorí ďalej šírili nadšenie pre francúzsku kultúru⁵.

Odvtedy zohráva Románsky seminár, resp. dnešná francúzska sekcia Katedry románskych jazykov podstatnú úlohu pri budovaní kultúrnych a jazykových vzťahov s Francúzskom, ale aj s ďalšími frankofónnymi krajinami, ako sú Belgicko, Švajčiarsko a Kanada na Slovensku, stal sa miestom poznania francúzsky hovoriaceho sveta aj kultúrnej pamäti, najmä z hľadiska vzájomného poznávania civilizácií a literatúr.

1.1 Počiatky vyučovania

Prvými vyučujúcimi v Románskom seminári boli, tak ako pri vzniku iných katedier Filozofickej fakulty, profesori z českých univerzít, keďže Slovensko v tom čase nemalo dostatok kvalifikovaných vysokoškolských učiteľov. Zakladateľom bol Prokop Miloslav Haškovec (1876 – 1935), profesor Karlovej univerzity, ktorý seminár viedol do roku 1928 a po ňom ho prevzali externí profesori Otokar Levý (1896 – 1946), Hertvík Jarník (1877 – 1938)⁶ a predovšetkým lingvista a komparatista Vladimír Buben (1888 – 1956) a odborník na francúzsku literatúru 19. storočia Josef Kopál (1883 – 1966), ktorí sa stali vedúcimi osobnosťami Seminára až do roku 1938. Takmer všetci prví profesori, s výnimkou Kopála a Bubena sa špecializovali na štúdium starej francúzštiny a stredovekej literatúry. Dôraz kladený na starú

⁴ HORVÁTH, Ivan: *Návrat do Paríža*. Turčiansky Svätý Martin, Matica slovenská, 1947.

⁵ Bližšie k tomu pozri. FERENČUHOVÁ, Bohumila, 2008; BRTKO, Martin, 2012; VAŠŠ, Martin, 2020.

⁶ Hertvík Jarník bol synom erudovaného lingvistu J.U. Jarníka, považovaného za zakladateľa českej romanistiky v oblasti starej francúzštiny.

francúzštinu v prvých desaťročiach nepochybne súvisel s pretrvávajúcimi pozitivistickými akademickými metódami vtedajších vysokých škôl v strednej Európe, resp. s tradíciami výučby klasických jazykov (gréčtiny a latinčiny) založenými na vysvetľovaní gramatiky pomocou antických textov a ich prekladov.

Josef Kopál sa zaslúžil o presadenie novších metód výučby francúzskej literatúry, ale aj o jej šírenie medzi širšiu verejnosť prostredníctvom verejných prednášok na Univerzite Komenského a v rámci Klubu moderných filológov⁷. Jazykovedec Vladimír Buben sa zase snažil do seminára zaviesť nové lingvistické metódy a tiež vyučovanie ďalších románskych jazykov, napríklad španielčiny a katalánčiny⁸. Keďže máme veľmi málo priamych svedectiev a dokumentov o formách výučby v prvých rokoch fungovania fakulty, môžeme ich rekonštruovať len zo školských ročeniek a indexov prednášok,

⁷ Josef Kopal bol žiakom Gustava Lansonu, francúzskeho literárneho historika, ktorý sa inšpiroval pozitivisticko-vedeckými metódami literárneho prístupu a snažil sa v literárnej histórii vidieť presný systém, logické pravidlá, vývoj založený na príčinách a dôsledkoch. Kopálov prístup k vyučovaniu literatúry bol preto systematický a popri prevládajúcej staršej literatúre sa venoval aj literatúre klasicizmu a najmä romantizmu a realizmu 19. storočia. V Seminári pôsobil v rokoch 1928 až 1939 a nepochybne patrí k najvýznamnejším osobnostiam medzivojnovnej Filozofickej fakulty. Počas svojho pobytu v Bratislave napísal tri monografie o francúzskych spisovateľoch, *Nicolas Boileau* (1927), *Romain Rolland* (1930) a predovšetkým *Gustave Flaubert* (1932), ktorá je hĺbkovou analýzou zdrojov autorovej estetiky. Neskôr napísal svoje hlavné dielo *Dějiny francouzské literatury* (1949), prvú syntetickú prácu o francúzskej literatúre v bývalom Československu a hlavnú príručku pre niekoľko generácií odborníkov. Svoju pozitivistickú orientáciu postupne obohacoval o nové francúzske výskumy (Thibaudet a i.) a do výučby zavádzal aj súčasných autorov dvadsiateho storočia. V roku 1935 sa stal prvým profesorom francúzskej literatúry na Univerzite Komenského. V rokoch 1931-1937 bol vedúcim Románskeho seminára.

⁸ Vladimír Buben bol v akademickom roku 1934/1935 vymenovaný za dekana Filozofickej fakulty a v nasledujúcom roku 1935/1936 za prodekana. Bol posledným z českých profesorov, ktorí zostali na Slovensku až do roku 1944. Počas druhej svetovej vojny bol síce oficiálne súčasťou pedagogického zboru (jeho meno sa objavuje v ročenkách), v skutočnosti však bol v rokoch 1939-1945 na nútenej dovolenke a roku 1946 odišiel do Prahy, kde sa stal vedúcim Katedry romanistiky na Filozofickej fakulte UK a vedúcim Kabinetu modernej filológie ČSAV. Zomrel v roku 1956 vo veku 68 rokov. Bližšie pozri MLYNÁRIK, Ján *Českí profesori na Slovensku*, s. 221-222.

ktoré sa nachádzajú v Archíve Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.

Ďalší osud českých profesorov na Univerzite Komenského je dobre známy: po Mníchovskej dohode roku 1938 a vzniku samostatného Slovenského štátu v roku 1939 boli takmer všetci českí profesori nútení z univerzity odísť.

1.2 Léon Chollet a nové literárne a lingvistické metódy

Veľmi dôležitú úlohu však od začiatku zohrával francúzsky lektor Léon Chollet (1883 – 1959), ktorý v Bratislave pôsobil od založenia seminára. Predovšetkým jeho zásluhou sa študenti dostali do kontaktu aj so živým francúzskym jazykom a novšou literatúrou a kultúrou, podieľal sa aj na výbere štipendistov do zahraničia. Léon Chollet, najprv lektor, potom docent a nakoniec riadny profesor, bol dušou výučby francúzskeho jazyka od vzniku katedry a prvého školského roku 1922/1923 bez prerušenia až do roku 1950, keď bol z politických dôvodov nútený odísť. Chollet vytvoril základy vyučovania francúzštiny a francúzskej kultúry na Filozofickej fakulte, pri ktorých zohľadňoval najnovšie výskumy.

Jeho úloha výrazne vzrástla najmä po nútenom odchode českých profesorov roku 1938. Počas druhej svetovej vojny a bezprostredne po nej, keď bol v roku 1946 vymenovaný za vedúceho seminára, práve jeho prítomnosť zabezpečila kontinuitu kvality vyučovania.

Mnohé fakty o tejto významnej, takmer mýtickej postave slovenskej, resp. československej romanistiky zostávajú dodnes neznáme, jeho stopa sa po odchode zo Slovenska stráca, donedávna sme nepoznali ani miesto a dátum jeho úmrtia, pramene sú skromné a ani výskum v rôznych archívoch veľa faktov neodhalil. Vieme však, že Léon, Marie-Joseph Chollet sa narodil 9. marca 1883 v Saint-Brieuc v Bretónsku (iný dátum narodenia uvádzaný v niektorých dokumentoch z histórie Filozofickej fakulty je nesprávny) a počas nášho výskumu v mestskom archíve jeho rodného mesta nám archivári poskytli jeho rodný list, na ktorom je aj poznámka o úmrtí – zomrel 3. júla 1959 – deväť rokov po odchode zo Slovenska, v mestečku Ris-Orangis neďaleko Paríža. Z mestského úradu v Ris-Orangis sme

neskôr získali kópiu úmrtného listu, ktorá potvrdzuje tento dátum⁹, ale o jeho pobyte v tomto meste a prípadných ďalších aktivitách sme dosiaľ nezískali žiadne ďalšie informácie.

Léon Chollet prišiel už v roku 1909 ako lektor na Karlovu univerzitu, v čase keď bol francúzskym konzulom v Prahe básnik Paul Claudel (1909 – 1911). Počas prvej svetovej vojny narukoval ako vojak francúzskej armády a v roku 1919 sa vrátil do Prahy na miesto lektora, ale o niekoľko rokov (presne 17. apríla 1922) ho Ministerstvo zahraničných vecí povolalo do Bratislavy ako lektora na novovzniknutú Filozofickú fakultu, kde hneď v prvom akademickom roku začal vyučovať francúzštinu, a tak sa ocitol doslova pri kolíske Románskeho seminára.

Podľa dokumentov v archíve Filozofickej fakulty vyučoval Léon Chollet od letného semestra 1923 päť hodín týždenne, z toho tri hodiny praktických cvičení a dve hodiny literatúry, neskôr päť hodín jazyka a tri hodiny literatúry. Od začiatku teda vyučoval nielen jazyk, ale aj literatúru a viedol semináre zamerané na analýzu literárnych textov rôznej náročnosti, čo znamenalo, že pri výučbe používal francúzske univerzitné metódy, dovtedy na Slovensku neznáme.

Vo výročných správach a hodnoteniach profesorov je jeho práca oceňovaná a je označovaný za „vynikajúceho znalca francúzskej literatúry“¹⁰. V roku 1928 mu dekan fakulty Antonín Kolář udelil vyznamenanie *Za občianske zásluhy* a v nasledujúcom roku 1929 dostal od rektora univerzity vysoké československé vyznamenanie *Řád bílého lva*, ktorého vyšší stupeň mu bol udelený ešte raz, v roku 1947. V roku 1932 podali jeho kolegovia Buben a Kopál na Československé ministerstvo školstva žiadosť o jeho vymenovanie za riadneho profesora, ktorú ministerstvo zamietlo s odôvodnením, že bol vymenovaný za lektora jazykov a nemá dostatočnú kvalifikáciu.

Podľa toho, čo vieme, mal však Chollet dôkladné znalosti francúzskej literatúry, vyučoval ju súčasne s českými profesormi a po ich

⁹ Na tomto mieste sa chceme poďakovať Yanovi Pautratovi, atašé pre univerzitnú spoluprácu na Veľvyslanectve Francúzskej republiky v Bratislave, ktorý sa spojil s mestským archívom mesta Ris-Orangis a získal pre nás kópiu úmrtného listu Léona Cholleta.

¹⁰ Výročné hodnotenie. Vladimír Buben 1929. Archív Filozofickej fakulty UK. Spis Léon Chollet.

odchode v roku 1939 ich až do konca druhej svetovej vojny úplne nahradil.

Po vojne jeho úloha ešte vzrástla, pretože bol v roku 1946 konečne vymenovaný za riadneho profesora francúzskej literatúry a stal sa vedúcim Románskeho seminára. Počas nasledujúcich troch rokov (1946 – 1948) mohol prijímať francúzskych odborníkov pozvaných v rámci tzv. Francúzskej univerzitnej misie (Mission universitaire française), ktorá vznikla v Československu v roku 1945 a mala osobitný štatút pre Bratislavu. Románsky seminár bolo vtedy v priamom kontakte s francúzskymi historikmi, literátmi a kritikmi, ktorí prichádzali do Bratislavy (napr. Tristan Tzara, Pierre Emmanuel, Julien Benda) a prednášali pre široké publikum, a tiež s pozvanými francúzskymi univerzitnými profesormi, ktorí vyučovali na Filozofickej fakulte a Vysokej škole obchodnej: vedúcim misie bol profesor literatúry Jean A. Marchais¹¹, ďalšími boli profesori Gabriel Beis pre dejiny francúzskej civilizácie a Eugène-Marc-Julien Berest a Jeana Drouilly pre praktický francúzsky jazyk (TOMČÍK, 1995: 30-31). Prostredníctvom inštitúcie Maison de France, založenej v Bratislave v roku 1947 a zrušenej v roku 1951, boli títo profesori v úzkom kontakte aj s kultúrnou verejnosťou v Bratislave. V roku 1948 bolo v tomto programe zapísaných približne 600 študentov (RÁKOVÁ, 2011: 87-90).

So zmenami po februári 1948 sa však táto misia skončila, všetky projekty spolupráce boli prerušené a samotný Léon Chollet ako občan západnej krajiny bol nútený v auguste 1950 odísť. Iróniou osudu je, že jeho výpoveď z univerzity, a teda aj vyhostenie z Československa, podpísal Ladislav Novomeský, vtedajší predseda Zboru povereníkov školstva na Slovensku, veľký básnik a milovník francúzskej kultúry – hoci sám bol krátko nato perzekvovaný¹².

1.2.1 Cholletove pedagogické metódy

O význame pedagogického pôsobenia Léona Cholleta v Románskom seminári svedčí okrem iného zoznam jeho kurzov, ktorý môže-

¹¹ J. A. Marchais o svojej skúsenosti v časopise *Elán* publikoval článok *K francúzsko-slovenským kultúrnym stykom*. In: *Elán*, 15, 1946, č. 5-6.

¹² Ladislav Novomeský (1904 – 1976) bol v povojnovej slovenskej vláde v rokoch 1945 – 1950 zodpovedný za rezort školstva. Roku 1950 bol obvinený z buržoázneho nacionalizmu a uväznený (1951 – 1954), v roku 1963 bol rehabilitovaný.

me nájsť v Archíve Filozofickej fakulty a rekonštruovať podľa neho aj jeho vyučovacie metódy. Podľa tohto zoznamu sa témy jeho prednášok a seminárov z roka na rok menili, vychádzali z praxe francúzskych univerzít, pričom Chollet zohľadňoval najnovší vývoj v lingvistiky aj literatúre a kládol dôraz na nové francúzske univerzitné metódy a analýzu textov.

Napríklad v roku 1946 boli názvy jeho literárnych predmetov nasledovné: prednášky

Velké spisovatelé 17. století, Súčasní spisovatelé a tri seminárne interpretácie textov – pre začiatočníkov (literárne 19. storočie) a pre pokročilých (17. storočie: Molière, La Fontaine, 18. storočie). V ďalšom školskom roku to boli prednášky *Od Parnassu k symbolizmu, Belgickí spisovatelé*¹³, atď. Je pravda, že počas druhej svetovej vojny musel urobiť niekoľko ústupkov a okrem iného vypísal kurz *Francúzski katolícki spisovatelé* (v roku 1943)¹⁴, ale vždy s kritickým a erudovaným prístupom.

Literárny historik Miloš Tomčík, ktorý bol v akademickom roku 1957/1958 aj dekanom Filozofickej fakulty UK, v úvode k slovenským *Dejinám francúzskej literatúry* píše:

[...] jeho pedagogický program bol náročný a [...] v hlavných črtách zodpovedal medzivojnovnej situácii v prezentácii literatúry na francúzskych humanitovedných fakultách. Umožňovalo to našim študentom, ktorí dostali zahraničné štipendium integrovať sa do systému francúzskych vysokých škôl a solídne sa pripravovať na literárnovednú prácu. (TOMČÍK, 1995: 11)

Cholletove metódy tak poskytli slovenským študentom predstavu o univerzitnej výučbe vo Francúzsku, nový pohľad na literatúru v kontraste s tradičnými pozitivistickými metódami a prevahou starej francúzštiny, ale aj kontakt so živým jazykom. Vychoval prvú silnú generáciu budúcich prekladateľov, pedagógov a literárnych historikov, ktorí získali solídne vedomosti a nikdy na svojho učiteľa „papá“ Chol-

¹³ Zoznamy prednášok, školské roky 1946/1947, 1947/1948 In: Archív Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Spis Léon Chollet.

¹⁴ Zoznamy prednášok, školský rok 1942/43. In: Archív Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Spis Léon Chollet.

leta nezabudli. Boli medzi nimi literárny kritik Jozef Bžoch, filozof Teodor Münz, literárny historik Ján Števec a prekladatelia Michal Bartko a Soňa Hollá.

Počas svojho 28-ročného pobytu v Bratislave však Léon Chollet zohral aj širšiu úlohu vo francúzsko-slovenských vzťahoch a pri šírení slovenskej kultúry vo Francúzsku. Bol v kontakte so spisovateľmi Elenou Maróthy-Šoltésovou a Jozefom Gregorom Tajovským, s literárnym historikom Rudolfom Klačkom, prekladateľmi Andrejom Kostolným a Jánom Paulíny-Tóthom aj s obdivovateľom Slovenska, švajčiarskym literátom Williamom Ritterom. Ako to možno vidieť v jeho nepublikovanej korešpondencii s Elenou Maróthy-Šoltésovou¹⁵, naučil sa dobre po slovensky a sám prekladal slovenskú literatúru. Ján Mlynárik (MLYNÁRIK, 1994: 222) uvádza, že prekladal aj diela J. G. Tajovského, v Cholletovej korešpondencii nájdeme zmienky aj o ďalších prekladoch, napríklad o príprave prekladu *Proglasu*¹⁶, isté je však len to, že v spolupráci s Jánom Paulíny-Tóthom preložil autobiografickú knihu Eleny Maróthy-Šoltésovej *Moje deti* pod názvom *Mes enfants du berceau à la tombe*, ktorá vyšla vo Francúzsku v roku 1934¹⁷. Žiaden z ďalších rukopisov prekladov nie je k dispozícii, ani zmienka o možných vydaniach vo Francúzsku.

Chollet takisto prispel k propagácii francúzskej literatúry na Slovensku: napísal doslovy k prekladom francúzskych románov, ktoré odporúčal ako vhodné pre slovenských čitateľov, hoci z dnešného pohľadu ide o pomerne diskutabilný výber tézovitých didaktických diel, konkrétne k románu Anatola Francea *Červená lalia* (*Le Lys rouge*, 1933) alebo k románu Paula Bourgeta *Žiak* (*Le Disciple*, 1930), oba preložil Andrej Kostolný v spolupráci s Helenou Turcerovou-Devečkovou. Prekladal aj z češtiny, napríklad poviedku Boženy Němcovej *Divá Bára* z roku 1922.

¹⁵ Nepublikovaná korešpondencia Léona Cholleta a Eleny Maróthy-Šoltésovej v slovenčine obsahuje niekoľko listov (datovaných február – júl 1933) týkajúcich sa francúzskeho prekladu autorkinej autobiografickej knihy *Moje deti*. Slovenská národná knižnica. Literárny archív. Martin. Spis E. M. Šoltésová.

¹⁶ Korešpondencia v Slovenskej národnej knižnici v Martine.

¹⁷ Elena Maróthy-Šoltésová: *Mes enfants du berceau à la tombe*, t. II. Paris-Neuchâtel, Victor Attinger, 1934. Preložil Léon Chollet, prvý diel preložil Ján Paulíny-Tóth.

Po nútenom odchode z Československa v roku 1950 sa uchýlil do Ris-Orangis pri Paríži, kde aj zomrel, ale dodnes nevieme, či počas posledných deviatich rokov svojho života udržiaval kontakty so Slovenskom a či ešte niečo publikoval.

V každom prípade Léon Chollet položil základy univerzitných znalostí francúzskeho jazyka a literatúry na Slovensku a my si ho pripomíname ako jedného z našich veľkých predchodcov.

1.3 Obdobie Slovenského štátu (1939 – 1945)

Okrem prítomnosti Léona Cholleta boli roky samostatného Slovenského štátu (1939 – 1944) pre Románsky seminár smutné. Univerzita zmenila názov, stala sa z nej Slovenská univerzita (1939 – 1950), nová generácia pedagógov sa ešte nestihla vytvoriť a po odchode českých profesorov bol nedostatok učiteľov, ktorých museli nahrádzať lektori alebo supľujúci učitelia, často málo kvalifikovaní¹⁸.

Výnimku predstavoval lingvista Štefan Pichňa (1905 – 1973), ktorý prišiel do Seminára v roku 1941 ako lektor francúzštiny po štúdiu na Karlovej univerzite v Prahe a vyučovaní francúzštiny na gymnáziu. Zostal tu do roku 1945 a vyučoval najmä praktický jazyk, potom bol lektorom slovenčiny na Univerzite v Bordeaux (1946-1948), po odchode Léona Cholleta znovu nastúpil a v rokoch 1950-1959 sám zabezpečoval všetky lingvistické predmety a fonetiku. V pozícii odborného asistenta zostal na Katedre až do svojej smrti. Bol dobrým lingvistom a pamätníci naňho spomínajú ako na „nevýrazného, ale schopného“ učiteľa (MLYNÁRIK, 1994: 223)¹⁹, ktorý sa špecializoval na učebnice francúzštiny pre žiakov²⁰.

¹⁸ Môžeme sa o tom presvedčiť pri čítaní školských ročeniek z rokov 1939 – 1945, kde sa pri jednotlivých kurzoch nachádzajú mená ako Ján Blaho, Ladislav Čenecský, ktoré sa už neskôr nikde nevyskytujú.

¹⁹ Ján MLYNÁRIK, *Českí profesori na Slovensku*, s. 223.

²⁰ Okrem niekoľkých vyššie uvedených zmienok (Miloš Tomčík, Ján Mlynárik) sme nenašli nijaký text, ktorý by sa o ňom zmieňoval, okrem krátkej pätnásťriadkovej noticky pripomínajúcej jeho 65. narodeniny v časopise *Nové slovo*, 12, 1970, č. 11, s. 15, po jeho smrti roku 1973 sa stopa celkom stráca.

2 1949 – 1974 POVOJNOVÉ OBDOBIE A NOVÁ KAPITOLA V DEJINÁCH FRANCÚZSKYCH ŠTÚDIÍ

Novú a významnú etapu vo vývoji francúzskych štúdií predstavuje v povojnovom období príchod dvoch osobností, literátov Antona Vantucha a Jozefa Felixu do Románskeho seminára, hoci obaja tu pobudli len krátko. Literárny vedec, ale aj filozof a historik Anton Vantuch (1921 – 2003) tu pôsobil v rokoch 1949 – 1959 a bol tiež nútený z ideologických dôvodov odísť, hoci sa neskôr na čiastočný úväzok vrátil (1968 – 1974) a Jozef Felix (1913 – 1977), literárny kritik, prekladateľ a editor, považovaný za zakladateľa slovenskej romanistiky tu vyučoval v rokoch 1955 – 1960 ako externý pracovník, potom, po neúspešných pokusoch získať zamestnanie na plný úväzok, len šesť rokov v období 1967 až 1974 ako vedúci katedry, ale bez možnosti získať titul profesora, a nakoniec ho postihol podobný osud núteného odchodu. Napriek komplikovaným osudom v nepriaznivej politickej atmosfére práve tieto dve osobnosti spolu s Léonom Cholletom otvorili nové perspektívy v univerzitnom štúdiu francúzštiny kvalitou výučby aj publikovanými prácami. V povojnovom období sa predovšetkým vďaka nim začala systematicky budovať moderná francúzska filológia.

2.1 Anton Vantuch – interdisciplinárne vyučovanie medzi literatúrou, filozofiou a históriou

Anton Vantuch (1921 – 2001), ktorý pochádzal z Moravy a študoval na Karlovej a Masarykovej univerzite, bol svojím spôsobom tiež pokračovateľom českých profesorov na Filozofickej fakulte v Bratislave, spolupracoval aj s českým prostredím, plne sa však venoval budovaniu slovenskej romanistiky. Zaujímavosťou je, že v archíve Filozofickej fakulty UK sa nachádza protokol o jeho konkurznej skúške, podľa ktorého bol z troch uchádzačov o tento post na odporúčanie (a z rozhodnutia) Léona Cholleta vybraný práve Vantuch²¹.

²¹ Archív Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Osobný spis Antona Vantucha. Protokol z 8.4. 1949.

Anton Vantuch, vzdelaním filológ a filozof, neskôr aj historik, dal francúzskym štúdiám interdisciplinárny rozmer a do určitej miery vedeckejší charakter.

Po odchode Léona Cholleta v auguste 1950 bol prakticky jediným, kto vyučoval francúzsku literatúru a kultúru, prednášal a viedol semináre: vykonával teda povinnosti vysoko nad rámec svojho pracovného zaradenia. Vo výročnom hodnotení jeho činnosti v roku 1952 čítame: „Dr. Vantuch vykonáva sám prácu asistenta, riaditeľa seminára a prednášateľa, kde boli vytvorené a obsadené dve miesta, pretože v tomto odbore niet riadneho profesora“²².

Od roku 1955 bol aj vedúcim knižnice Románskeho seminára a riaditeľom Krúžku mladých romanistov (alebo Vedeckého študijného krúžku), v ktorom mladí vedci pracovali na vybraných témach francúzskej literatúry. Navrhoval aj náročné témy dizertačných prác, napríklad *Psychológia Racinových hrdiniek vo vzťahu k monarchickému systému*, hoci práve to boli dôvody, pre ktoré ho vedenie fakulty neskôr kritizovalo²³.

Anton Vantuch viedol aj Kruh moderných filológov spolu s germanistom Viliamom Schwantzerom, ktorý bol v tom čase jeho vedúcim. Jednou z hlavných aktivít krúžku bolo organizovanie prednášok odborníkov z Československa a zo zahraničia. A. Vantuch okrem iného zorganizoval prednášku Václava Černého, veľkého českého romanistu na tému „Renesancia a barok v európskej literatúre“. Konala sa v máji 1957 a mala veľký úspech. O peripetiách jej konania a ďalšom živote na katedre koncom 50. rokov sa veľa dozvieme z dosiaľ nepublikovanej korešpondencie A. Vantucha s V. Černým, ktorá sa nachádza v pražskom *Památníku literárneho písemnictví*²⁴. A. Vantuch bol v korešpondenčnom kontakte aj s viacerými inými osobnos-

²² Archív Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Osobný spis Antona Vantucha. Ročné hodnotenie.

²³ Archív Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Osobný spis Antona Vantucha. List Antona Vantucha vedeniu fakulty; 9:9. 1959.

²⁴ Listy Antona Vantucha Václavovi Černému 1956-1974. Pozostalosť Václava Černého. Literárni archiv. Památník národního písemnictví. Strahovský klášter, Praha. Z korešpondencie sa napríklad dozvieme, že druhým pozvaným na prednášku o francúzskej a talianskej renesancii bol Jozef Felix, ten však napokon účasť odriekol, pretože krátko predtým mu napriek pozvaniu na konkurz na miesto docenta na Katedre romanistiky, bolo toto miesto Filozofickou fakultou zamietnuté (list A. Vantucha V. Černému, 6.3. 1957, PNP, Praha).

t'ami, ktoré súviseli s Románskym seminárom, napr. s J. Huškovou-Flajšhansovou, profesorkou rumunskej literatúry na Katedre, s Jozefom Felixom a inými. Z tejto korešpondencie vyplývajú mnohé podstatné, no, žiaľ, často nie veľmi lichotivé informácie súvisiace s pomerom v 50. a 60. rokoch v slovenskom vysokom školstve²⁵.

Okrem práce na katedre sa Anton Vantuch venoval aj vlastnému výskumu: v roku 1950 získal titul PhDr, v roku 1958 obhájil na Karlovej univerzite doktorskú prácu o francúzskej stredovekej poézii²⁶ a v roku 1954 začal publikovať. Počas rokov na univerzite sa zamerával predovšetkým na výskum osvietenského mysliteľa a spisovateľa Montesquieu: v roku 1955 uverejnil článok *Montesquieu – historik a revolucionár* a v roku 1958 celkom pôvodný článok *Montesquieu na Slovensku*, v ktorom sa ako prvý slovenský historik – s presným vedomím, že sa spisovateľov rukopis týkajúci sa jeho cesty po Hornom Uhorsku stratil – pokúsil zrekonštruovať Montesquieuovu cestu po slovenských (v tom čase hornouhorských) banských mestách Banskej Štiavnici, Banskej Bystrici, Kremnici a Novej Bani a odhalil nové skutočnosti. Štúdia, ktorý neskôr vyšla aj vo francúzštine, bola považovaná za objav aj vo francúzskych vedeckých kruhoch. Mala sa stať základom habilitačnej práce, ktorá však nikdy nevznikla. Až oveľa neskôr sa táto štúdia spolu s ďalšími stala základom autorovej monografie *Montesquieu – zápas o dielo* (1978)²⁷.

Anton Vantuch bol od začiatku aj vynikajúcim prekladateľom prózy, ako prvé vydal a preložil dve knihy poviedok Guy de Maupassanta (1953, 1957), neskôr Montesquieuove *Perzské listy* (1968) a mnoho ďalších, ale ešte viac sa etabloval ako prekladateľ filozofickej a myšlienkovej literatúry: preložil napríklad výber z *Esejí* Michela

²⁵ Literárny archív SNK Martin. Spis J. Felix; spis A. Vantucha; spis J. Huškovej-Flajšhansovej.

²⁶ Doktorská dizertačná práca bola publikovaná o rok neskôr pod názvom *Pœta Saxo a starofrancúzske hrdinské spevy*; Bratislava, 1959.

²⁷ Pozri: Anton VANTUCH, Montesquieu – historik a revolucionár, In: *Historický časopis*, 1955; Anton VANTUCH, Montesquieu na Slovensku. In: *Slovenská literatúra*, 5, 1958; Anton VANTUCH, Le voyage en Slovaquie de Montesquieu et l'expérience hongroise dans l'Esprit des Lois. In: *Studia historica slovacica I*; Institut historique de l'Académie slovaque des sciences, Bratislava, 1963, 96-110; a tiež Anton VANTUCH, *Réflexions sur la noblesse; la bourgeoisie et le peuple chez Montesquieu d'après l'expérience de ses voyages*: Bulletin Inštitútu prekladateľstva a tlmočníctva I. Univerzita 17. novembra, Bratislava, 1971, 34-42.

de Mointaigne (1975) alebo *Rozpravu o metóde* Reného Descarta (1954)²⁸.

Všetka táto obrovská práca mala za cieľ v období 50. rokov 20. storočia udržiavať čo najdlhšie slobodné kritické myslenie, propagovať hodnoty francúzskej literatúry, okrem iného prezentovaním predstaviteľov osvietenstva a renesancie, akými boli Michel de Montaigne, Montesquieu alebo J.-J. Rousseau. Svedčia o tom formulácie v jeho publikovaných textoch, korešpondencia s Václavom Černým a inými, ale aj zoznamy prednášok a výročné správy, ktoré sa nachádzajú v Archíve Filozofickej fakulty UK.

Jeho pozícia bola komplikovaná: bez toho, aby mal riadny post, vykonával prácu profesora a vedúceho katedry západného jazyka v zložitých 50. rokoch 20. storočia. V dobovej atmosfére podozrievavosti musel jeho prístup, ktorý presadzoval individuálnu slobodu a kritické myslenie, skôr či neskôr vyvolať nedôveru a odmietnutie. A tak bol naozaj v roku 1959 z ideologických dôvodov prinútený odísť a vrátiť sa mohol len na čiastočný úväzok v rokoch 1968 až 1974²⁹.

2.1.1 Prínos jeho vyučovacích postupov

V jednej výročnej správe o činnosti Anton Vantuch o svojej pedagogickej práci napísal: „Mojím úsilím bolo naučiť študentov húževnatosti, literárnemu postrehu [...] a logike vývoja jednotlivých období“³⁰. Tým presne vystihol podstatu svojho prístupu, v ktorom dominoval jasný a presný výklad faktov, hĺbkový interdisciplinárny, teda historický, filozofický, kultúrny a európsky pohľad na svet, slobodný duch a kritické myslenie inšpirované jeho obľúbenými mysliteľmi renesancie a osvietenstva. To všetko sa v jeho dielach navyše

²⁸ Maupassant, G de: *Výber z noviel I.* (z *Œuvres complètes*, vybral a prel A.V.); Bratislava, 1953; Maupassant, G de: *Výber z noviel II.* (z *Œuvres complètes*, vybral a prel. A.V). Bratislava, 1957; Descartes, R.: *Rozprava o metóde* (*Discours de la méthode* In: *Rozprava o metóde*. Pravidlá na vedenie - prel. J. Špaňár).

²⁹ O dôvodoch jeho prepustenia sa viac dozvieme v podrobnom Vantuchovom písomnom vyjadrení k zasadnutiu Katedry zo 7.7. 1959, v ktorom reaguje na kritiku svojej pedagogickej a vedeckej práce. Archív Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava. Osobný spis Antona Vantucha. List vedeniu fakulty 7.7. 1959

³⁰ Výročná správa, nedatovaná. Archív Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava. Osobný spis Antona Vantucha.

spájalo s prísne vedeckými postupmi a precíznou prácou s prameňmi. Nie nadarmo Jozef Felix charakterizoval svojho kolegu a priateľa týmito slovami:

Školením romanista a filozof, ale prácou nielen to, aj literárny historik, historik špecializovaný na 18. storočie, vynikajúci prekladateľ a najmä človek širokého i hlbokého humanistického vzdelania [...]. Všetky jeho štúdie sú priam ukážkami vedeckej akribie, ktorá vie nanovo a hlbšie interpretovať pramene, ale archívny výskumom nové pramene aj objavuje. (FELIX, 1971: 15)

Vantuchova otvorenosť voči Európe a svetu, hlboko historická a kultúrna dimenzia jeho výskumu boli v smutných 50. rokoch minulého storočia svetlým príkladom pre študentov, navyše ak ju čoskoro doplnil podobný a azda ešte náročnejší pedagogický koncept Jozefa Felixa.

2.2 Jozef Felix a jeho historická metóda

Osobnosť Jozefa Felixa, nám všetkým dobre známa vďaka jeho obrovskému dielu, vniesla do orientácie Seminára okrem historickej dimenzie pojem univerzálnych hodnôt a pojem continuity: continuity medzi minulosťou a súčasnosťou, medzi slovenskou a francúzskou kultúrou, medzi vysokou erudíciou a svetom čitateľov či študentov. Jozef Felix sa zaujímal o estetické a kultúrne otázky spojené s veľkými zjavmi literatúry od stredoveku, cez renesanciu po súčasnosť. V tomto zmysle bol predovšetkým sprostredkovateľom etických hodnôt francúzskej kultúry, resp. sprostredkovateľom francúzskej kultúry ako reprezentanta najvyšších kvalít.

Jozef Felix (1913 – 1977), historik a literárny kritik, prekladateľ, teoretik prekladu, vydavateľ, vysokoškolský pedagóg, ale predovšetkým romanista a filológ, je dnes považovaný za najvýznamnejšieho slovenského romanistu – znalca francúzskej, ale aj talianskej a španielskej literatúry – a to vo viacerých zmysloch slova : v zmysle konštituovania samotnej disciplíny romanistika, v zmysle sprístupnenia mnohých, dovtedy u nás neprítomných diel svetovej literatúry, ale aj ako mediátor, ktorý svojou literárnou, prekladateľskou, editorskou aj

pedagogickou aktivitou v konečnom dôsledku dosiahol, že sa toto kultúrne prepojenie na románske kultúry od medzivojnového obdobia plynulo rozvíjalo a nenarušilo sa po roku 1948 ani v neskorších normalizačných sedemdesiatych rokoch.

Jeho obrovské dielo zahŕňa stovky štúdií, esejí, recenzií, prekladov, niekoľko kníh o románskych aj slovenských spisovateľoch, ako aj kritické vydania diel, ktoré sám alebo v spolupráci s iným preložil, alebo k nim napísal komentáre a doslovy.

Zaujímal sa najmä o literárne obdobia vzdialené v čase, akými boli stredovek, renesancia a 17. storočie, mal hlboké znalosti o európskej literárnej tradícii, cítil sa pripútaný k dielam veľkých „klasikov“, nielen francúzskych, talianskych a španielskych, ale aj nemeckých, anglických a ruských, a po celý život sa ich snažil systematicky šíriť vo svojej dobe a krajine. Zároveň si však dobre uvedomoval súvislosť so súčasnosťou a prepojenie s modernou literatúrou, ako to vidno v mnohých štúdiách o súdobej slovenskej, ale aj francúzskej a európskej literatúre.

Jozef Felix patril bez preháňania k typu všestranných humanistov, tak ako ich poznáme od renesancie, a to počnúc znalosťou jazykov: ovládal súčasnú francúzštinu, ale aj viaceré podoby stredovekej francúzštiny, pretože prekladal a interpretoval poéziu trubadúrov a trovérov z 12. storočia a v spolupráci s tromi básnikmi preložil aj kompletne dielo François Villona z 15. storočia. Ovládal súčasnú španielčinu aj španielčinu 16. storočia, keďže preložil a komentoval na jednej strane eseje Miguela de Unamuno a na druhej pripravil kompletne preklad Cervantesovho *Dona Quijota* (1950). Ovládal súčasnú taliančinu, ale aj toskánčinu 13. a 14. storočia, pretože prekladal súčasnú taliansku literatúru, ale aj Boccacciove prózy a predovšetkým v spolupráci s básnikom Viliamom Turčánym preložil a komentoval Danteho *Božskú komédiu* (1964, 1981). Čerpal aj z nemeckých a anglických prameňov a, samozrejme, ako pravý humanista ovládal anticú a stredovekú latinčinu a čiastočne aj anticú gréčtinu.

2.2.1 Jeho osud

Ako sme uviedli, v Seminári pôsobil niekoľko relatívne krátkych období s mnohými obmedzeniami, spôsobenými politickou situáciou v 50. a 70. rokoch 20. storočia, najprv ako externý zamestnanec

v rokoch 1955 – 1960 a potom ako docent iba šesť rokov v období 1967 – 1974. Napokon v roku 1974, v čase normalizácie, po opakovaných neúspešných pokusoch o získanie profesúry rezignoval, odišiel z univerzity a posledné roky života strávil opäť v Ústave svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied.

Je príznačné, že profesorom bol vymenovaný až v roku 1992 „in memoriam“ z iniciatívy vtedajšieho dekana FiFUK Ivana Slimáka, v novej etape po Nežnej revolúcii, ktorá ho konečne rehabilitovala a vzdala mu hold vydávaním diela z pozostalosti, ale predovšetkým vytvorením fondu na podporu vydávania francúzskych kníh na Slovensku pod záštitou Ministerstva zahraničných vecí Francúzskej republiky, ktorý niesol jeho meno – Fond Jozefa Felixa. Tento fond podporil približne stovku literárnych a vedeckých kníh, no dnes už, žiaľ, neexistuje.

2.2.2 Historická metóda

Jozef Felix mal mimoriadny cit pre literatúru, pre historické a univerzálne videnie literárnych vzťahov. V tomto smere bol doslova priekopníkom nových výskumných metód, najmä v oblasti staršej literatúry.

Približne v polovici 40. rokov 20. storočia vznikla jeho originálna koncepcia interpretácie a prekladu literárneho diela, pre ktorú je charakteristické vnímanie hĺbkových súvislostí medzi literárnymi, kultúrnymi, historickými a etickými faktami, ktorú sme nazvali „historická metóda“ (TRUHLÁŘOVÁ, 2008: 17 – 76). Podstata tejto metódy spočívala v snahe priblížiť autora a jeho svet v jeho úplnosti, interpretovať (a v preklade podľa možnosti bezo zvyšku rekonštruovať) všetky kvality textu a kontextu – literárneho, kultúrneho, estetického, historického aj etického. Felix túto metódu najprv uplatnil v interpretáciách a prekladoch Françoisu Villona, na ktorých pracoval s básnikmi Jánom Kostrom a najmä Jánom Smrekom, a v štúdiách o stredovekom básnikovi, neskôr v prácach o Dantem, Molièrovi a mnohých ďalších. Túto metódu systematicky uplatňoval v prístupe ku všetkým literárnym textom, najmä však k staršej poézii, a stala sa inšpiráciou, ba dokonca záväzným prístupom pre budúce generácie literárnych historikov a prekladateľov.

Jeho priekopnícka práca do istej miery spätne pôsobila aj na slovenskú literatúru, ako to bolo napríklad v súvislosti s jeho polemikami okolo slovenského regionalizmu a nadrealizmu, v ktorých práve jeho znalosť európskeho kontextu daných literárnych smerov pomohla korigovať mnohé javy³¹ a okrem iného v tomto smere zohral úlohu kultúrneho mediátora par excellence.

2.2.3 Pedagogické aspekty jeho práce

Modernosť tradičného alebo tradičnosť súčasného: to by mohla byť hlavná charakteristika diela Jozefa Felixa, ktoré napriek rôznorodosti tém, ktorými sa zaoberal, tvorilo koherentný celok. Z jeho diela vystupujú dva aspekty, ktoré možno považovať za osobitne dôležité z pedagogického hľadiska, a to ako pre študentov, tak aj v širšom zmysle pre všetkých jeho súčasníkov.

Prvým bola jeho hlboká znalosť literárnych a kultúrnych súvislostí z kultúrno-historického a geografického hľadiska. Felix dobre poznal európsku literárnu tradíciu a vždy hľadal intertextuálne a interkultúrne súvislosti medzi javmi, ktoré analyzoval. A zároveň, ako vedec, ktorý chcel pri zachovaní vysokej erudície osloviť široké kultúrne publikum, nielen akademické prostredie literárnych historikov a filológov, musel mať na zreteli aj vzťah k aktuálnej dobe, k modernej literatúre, vzájomne priblížiť rozdielne tendencie „starého“ a „nového“ a vysvetliť ich vnútorné súvislosti. Tento historiozofický prístup charakterizoval Felixovo uvažovanie o literatúre od počiatkov po celý jeho tvorivý život. „Staré“ a „nové“ vnímal z hľadiska trvalých vzájomných vzťahov.

Druhým aspektom je samotná jeho pedagogická činnosť, ktorá zahŕňala reálne pôsobenie ako učiteľa, najprv na rôznych gymnáziách,

³¹ Pozri napr. kritické články o slovenskom nadrealizme Felix, Jozef: Harlekýn sklonený nad vodou? In: *Elán*, roč. 13, 1942, č. 4, 1-3; štúdiu o preklade G. Apollinaira Veľký Guillaume u nás. Na margo nových prekladov z Apollinaira. In: *Slovenské pohľady*, roč. 78, 1962, č. 1, 70-79, č. 3, 32-48; polemiky o medzivojnovom slovenskom regionalizme Felix, Jozef: Závislosť Chrobákových literárnych práv od cudzích vzorov. In: *Slovenské pohľady*, 54, 1938, č.2, 67-88; Felix, Jozef: Sila a slabosť slova. In: *Elán*, roč. 12, 1942, č. 7, 1-2. Tieto aj ďalšie polemické články týkajúce sa problematiky pozri In: Felix Jozef: *Kritické rozlety*, Slovenský spisovateľ, 1985, 537-538.

potom na Univerzite Komenského³², ale aj písanie mnohých článkov, polemík, recenzií, kritik a komentárov prekladov, publikovaných i nepublikovaných správ o najnovších dielach, takpovediac práca v živom kontakte so súčasnosťou v snahe prehĺbiť vedomosti a skvalitniť prácu študentov, ale aj kolegov prekladateľov, literárnych kritikov a dokonca aj spisovateľov v snahe ukázať im „európskejší“ rozmer slovenskej kultúry.

Tieto dva aspekty spájalo to, čo by sme mohli nazvať „neustálym šírením pojmu modernita“, ktorý charakterizoval všetky jeho aktivity, a to v širokom zmysle slova: v zmysle poukazovania na modernitu epoch vzdialených v čase, a teda autorov ako Villon alebo Dante, ale aj v zmysle presadzovania modernosti v uvažovaní o dejinách a literatúre (ako napríklad trvanie na čo najsúčasnejších prameňoch, napriek ťažkostiam s ich získavaním v danom čase) a takisto modernosti v tom, čo považoval za hlavný cieľ kultúry a literatúry: formovať všestranne vzdelaného človeka, ktorý by nebol obmedzovaný politickými, sociálnymi alebo kultúrnymi bariérami, inými slovami veľmi vysoká, humanistická a ušľachtilá vízia človeka, ktorú je možné dosiahnuť prostredníctvom literatúry a kultúry.

Toto axiologické poňatie sveta a človeka prostredníctvom najvyšších kultúrnych kvalít bolo v slovenskom kultúrnom kontexte po vojnového obdobia originálne a nové, Július Pašteka, najvýznamnejší odborník na Felixovu tvorbu v súvislosti s tým napísal, že „v jeho diele nikdy nedominoval formálny, formalistický princíp, ale princíp antropologický, orientovaný na človeka“ (PAŠTEKA, 1994: 145).

Inšpiráciou k nemu bolo nepochybne čítanie klasikov, najmä Danteho, svetových, ale aj českých literárnych historikov, ako boli F.X. Šalda alebo Václav Černý. Tento prístup Felixovi umožňoval v univerzálnej perspektíve zaujímať sa aj o novátorské prúdy 19. a 20. storočia napríklad o avantgardných básnikov, o existencializmus, ale aj nový román a absurdné divadlo, teda o literárne smery, ktoré v 50. a 60. rokoch 20. storočia hýbali európskou literárnou kritikou. V štúdiách na tieto témy a v prednáškach pre študentov často zbavoval

³² K pedagogickému pôsobeniu Jozefa Felixa na Filozofickej fakulte bližšie pozri: PALKOVIČOVÁ, Eva: Pedagogický odkaz Jozefa Felixa. In: TRUHLÁŘOVÁ, Jana (ed.): *Jozef Felix a cesta k modernej slovenskej romanistike*. Bratislava, Veda, 2014, 202-223, kde autorka okrem iného podrobne spracovala materiály nachádzajúce sa v Archívoch FiFUK a UK.

tieto prúdy nálepky „módnej“ literatúry, poukazoval na ich vzdialené korene a aj tu sa prejavoval ako novátor s intuíciou pre podstatné momenty literárneho vývinu³³.

Jozef Felix bol teda jedným z prvých slovenských literárnych historikov, ktorí sa systematicky usilovali budovať mosty medzi Východom a Západom a vnímať slovenskú kultúru bez predsudkov zočivoči svetu. V jednom z posledných publikovaných článkov formuloval svoje krédo:

Je mojou túžbou (a tak trochu aj zmyslom mojej práce), aby naša literatúra prijala čím viac z hodnôt tzv. svetovej literatúry. Myslím, že aj zjavy literatúr malých národov môžu sa stať svetovými, pravda, len za cenu prijatia a intímneho zažitia estetických aj etických hodnôt, ktoré možno nájsť v pokladnici svetovej literatúry. Nie za cenu napodobňovania. Svetovým sa stalo len to najväčšie v národných kultúrach. A tu, v tomto bode padá protiklad medzi národnými literatúrami a tzv. literatúrou svetovou.³⁴

Jozef Felix vniesol do romanistického uvažovania pojem univerzálnych hodnôt, pojem continuity, vysokú mieru erudície, štylistickú a vecnú presnosť a navyše jazykovú brilantnosť a iróniu skutočného esejistu, ktorý chcel byť a skutočne bol zrozumiteľný nielen úzkemu okruhu odborníkov, ale celému kultúrnemu publiku a študentom. Tým všetkým chcel sprostredkovať ušľachtilé hodnoty literatúry a kultúry.

Dôležité je, že táto koncepcia francúzskej literatúry a jazyka ako sprostredkovateľov najvyšších kultúrnych hodnôt, podobná metóde Antona Vantucha, zostala „odtlačená“ v atmosfére vyučovania na Katedre romanistiky aj po odchode oboch vedcov, prevzali ju ďalší učiteľia a dodnes ju vnímame ako dôležitý kultúrny odkaz³⁵.

³³ Ako to dokazuje mnoho jeho štúdií, najmä rozsiahla esej *Francúzsky tzv. antiroman vo svetle teórie a praxe Alaina Robbe-Grilleta* (1967, 1970) alebo jedna z jeho posledných kníh *Modernita súčasnosti* (1970).

³⁴ FELIX, Jozef: Čím môže prispieť svetová literatúra na rozvoj literatúry národnej? In: *Literárne križovatky. Vybrané spisy Jozefa Felixa*. zv. VI. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1991, 403.

³⁵ Zaujímavé by mohlo byť porovnanie fungovania bratislavskej Katedry romanistiky z hľadiska ideologizácie vyučovania s pražskou Katedrou romanistiky na Kar-

ZÁVERY

Ako vidíme, metódy myslenia a vyučovania oboch povojnových vedcov a pedagógov boli do značnej miery podobné, možno dokonca povedať, že sa navzájom dopĺňali³⁶. Historická metóda Jozefa Felixa aj interdisciplinárny prístup Antona Vantucha a ich komplexné vnímanie literárnych a kultúrnych javov mali navyše blízko ku kultúrnej histórii, kultúrnej antropológii, či kultúrnemu transferu v translatológii, teda k prístupom, ktoré sa u nás začínajú viditeľnejšie presadzovať až začiatkom 21. storočia.

Anton Vantuch a Jozef Felix, v nadväznosti na prácu Léona Cholleta vytvorili základy disciplíny, ktorú dnes nazývame romanistikou, a zdá sa, že predovšetkým ich metódy formovali nasledujúce generácie znalcov francúzskeho jazyka a literatúry, prvých významných prekladateľov, redaktorov, vedcov, pedagógov a diplomatov. Na ich postupy a pedagogické pôsobenie priamo nadviazali na Katedre romanistiky ich žiaci – Štefan Povchanič, Viola Cígerová, Michaela Jurovská, Ján Taraba, Ján Považan ako ich bezprostrední pokračovatelia a po nich mnohí budúci literárni vedci, historici, prekladatelia³⁷, z ktorých viacerí potom pôsobili na nových katedrách romanistiky na iných univerzitách, napríklad Zuzana Malinovská na Prešovskej univerzite, Anna Butašová na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského či Ladislav Lapšanský na Ekonomickej univerzite.

Samozrejme, v neskorších obdobiach, v 70. a 80. rokoch sa presadzovali nové vedecké metódy a prístupy v oblasti teórie literatúry aj jazykovedy ako štrukturalizmus a textologické analýzy, naratologické

lovej univerzite, ktorej od 50. do 80. rokov 20. storočia dominovala silne ideologická koncepcia pod vedením Jana O. Fischera, takáto úvaha je však mimo nášho výskumného zámeru.

³⁶ Jozef Felix sa pri všetkej rozmanitosti svojho vedeckého záberu predsa len azda najviac zaujímal o vývin poézie a estetické a kultúrne otázky spojené s literatúrou, centrom záujmu Antona Vantucha bolo kritické myslenie vychádzajúce z renesančného a osvietenského myslenia. Jozef Felix sa venoval takmer všetkým epochám literatúry v dejinách, ale ako uvádza M. Pašteka (PAŠTEKA, 2008) a dočítame sa to aj vo Felixovej korešpondencii a iných písomných vyjadreniach, nevelmi obľuboval práve 18. storočie.

³⁷ Bez nároku na úplnosť menujme len niektorých Soňa Šimková, Bohumila Ferenčuhová, Peter Brabenec, Ladislav Franek, Katarína Bednárová, Elena Flašková, Eva Melichárková a mnohí iní.

teórie, semiotika a komunikačné teórie vychádzajúce z Kostnickej školy (H. Jauss, W. Iser), u nás rozšírené najmä prostredníctvom školy literárnej komunikácie, ktorá vznikla roku 1968 v Nitre pod vedením F. Miku a A. Popoviča. Nasledujúce generácie občas svojim predchodcom vskutku vyčítali nedostatok záujmu o vnútorné textové princípy a štruktúru textu, ako to uvádza Július Pašteka v monografii *Jozef Felix ako literárna osobnosť* (PAŠTEKA, 2008: 24), a na istý čas sa na nich aj akosi zabudlo.

Odkaz týchto osobností ako zakladateľov slovenskej romanistiky však zostáva živý a dnes možno ešte viac ako v nedávnej minulosti. Zdá sa totiž, že po obdobiach teoretických a lingvistických obratov v poslednej tretine 20. storočia sa v súčasnosti práve univerzálny prístup zameraný na hĺbkové literárnohistorické a kultúrne súvislosti diela, interdisciplinárne, ba až transdisciplinárne vzťahy v axiologickej perspektíve a v anticipácii kultúrnej pamäti opäť ukazuje ako mimoriadne účinný a znovu sa stáva kľúčom k objasňovaniu sveta a jeho kultúry.

V tomto zmysle boli Anton Vantuch a Jozef Felix ich prvými predchodcami. Ich pedagogická a vedecká práca nás dodnes udivujú erudíciou, kritickým myslením, ale aj aktuálnosťou a prirodzeným spôsobom vyjadrovania, ktoré sú tým obdivuhodnejšie, že vieme, v akých ťažkých podmienkach často vznikali. Zostávajú pre všetkých nás, ktorí sa skromne snažíme ísť v ich šľapajach, vedeckými aj ľudskými vzormi zanietených znalcov francúzskej kultúry.

BIBLIOGRAFIA

Zdroje

Archívy

Archives municipales de Saint-Brieuc, Francúzsko.

Archives départementales des Côtes-d'Armor, Francúzsko.

Archív Filozofickej fakulty Univerzity Komenského (Archív FiFUK).

Literárni archiv. Památník národného písennictví. Strahovský klášter, Praha (LA PNP).

Literárny archív. Slovenská národná knižnica. Martin (LA SNK).

Mairie de la ville de Ris-Orangis, Francúzsko.

Ústav svetovej literatúry. Felixova knižnica.

Literatúra

- BRTKO, Martin (2012): Vplyvy francúzskeho kultúrneho prostredia na dozrievanie predstaviteľov slovenskej inteligencie v medzivojnovom období. In: Ferenčuhová, Bohumila – Roguľová, J. a kol. *Občianska spoločnosť a politická kultúra. Kapitoly z dejín Slovenska 1918 – 1938*. Bratislava, Historický ústav SAV, 175-196.
- FELIX, Jozef (1971): Anton Vantuch 50-ročný. In: *Nové Slovo*, roč. 13, č. 2, 15.
- FELIX, Jozef (1991): Čím môže prispieť svetová literatúra na rozvoj literatúry národnej? In: Felix, Jozef: *Literárne križovatky*. Vybrané spisy Jozefa Felixa. zv. VI. Bratislava, Slovenský spisovateľ.
- FERENČUHOVÁ, Bohumila (ed.) (1995): *Francúzsko a stredná Európa. Vzťahy medzi Francúzskom a strednou Európou v rokoch 1867 – 1914*. Bratislava, AEP, 95-107.
- FERENČUHOVÁ, Bohumila (2008): *Francúzsko a slovenská otázka 1789 – 1989*. Bratislava, Veda.
- MARCHAIS, Jean A. (1946): K francúzsko-slovenským kultúrnym stykom. In: *Elán*, roč. 15, č. 5-6.
- MARÈS, Antoine (2015): Médiation et médiateurs de la culture tchèque en France. In: Marès, Antoine, (ed.) *La France et l'Europe centrale. Médiateurs et médiations*. Paris, Institut d'études slaves, 187-202.
- MARÓTHY-ŠOLTÉSOVÁ, Elena (1934): *Mes enfants du berceau à la tombe. Tome II*. (Traduit par L. Chollet. Premier tome traduit par J. Paulíny-Tóth). Paris-Neuchâtel, Éditions Victor Attinger.
- MLYNÁRIK, Ján (1994): *Českí profesori na Slovensku*. Bratislava, Danubius.
- NĚMCOVÁ, Božena (1922): *Bara l'enfant sauvage* (Traduit par L. Chollet). Praha, Orbis.
- PAŠTEKA, Július (2008): *Jozef Felix ako literárna osobnosť*, Prešov, Vydavateľstvo Michala Vaška, 2008.

- PAŠTEKA, Július (1994): Jozef Felix v celostnom poňatí. In: *Slovak Review*, 199č, 2, 143-150.
- RÁKOVÁ, Zuzana (2011): *Francophonie et la population tchèque 1848 – 2008*. Masarykova univerzita Brno.
- TOMČÍK, Miloš (1995): Naše cesty k francúzskej literatúre. In: Vantuch, Anton – Povchanič, Štefan – Kenížová-Bednářová, Katarína – Šimková, Soňa (1995): *Dejiny francúzskej literatúry*. Bratislava, Causa editio, 7-35.
- TRUHLÁŘOVÁ, Jana (2008): *Na cestách k francúzskej literatúre. Kapitoly z dejín prekladu a recepcie francúzskej literatúry*. Bratislava, Veda.
- TRUHLÁŘOVÁ, Jana (2015): Jozef Felix et la constitution d'une romanistique slovaque. In Marès, Antoine (ed.): *La France et l'Europe centrale. Médiateurs et médiations*. Paris, Institut d'études slaves, 119-134.
- TRUHLÁŘOVÁ, Jana (2017): Dejiny Katedry romanistiky a výučba francúzskeho jazyka a literatúry: zakladatelia a ich osudy (1923 – 1974). In: Slobodník, Martin – Glossová, Marta (eds.): *95 rokov Filozofickej fakulty UK. Pohľad do dejín inštitúcie a jej akademickej obce*. Bratislava, Univerzita Komenského, 444-467.
- TRUHLÁŘOVÁ, Jana (ed.) (2019): *Anton Vanuch (1921-2001), romanista, literárny vedec, kultúrny historik a prekladateľ*. Bratislava, Univerzita Komenského.
- V AŠŠ, Martin (2020): *Zmenení Parížom. Slovenskí umelci a Paríž v 20. storočí*. Bratislava, Marenčin PT.

Jana Truhlářová

Katedra romanistiky

Univerzita Komenského v Bratislave

Filozofická fakulta

Gondova 2, 811 02 Bratislava, Slovenská republika

jana.truhlarova@uniba.sk